

Reģ. Nr. 40008173018
Silva 23, Launkalnes pag.
Smiltenes novads

Graudkopības nozares ziņojums

Sagatavoja: Dace Baikova,
biedrība „Lauksaimnieku apvienība”

Smiltene 2011

SATURS

1. GRAUDKOPĪBA	3
1.1. Mieži	3
1.2. Kvieši	4
1.3. Rudzi	5
1.4. Triticāle.....	5
1.5. Rapsis	6
1.6. Griķi	6
1.7. Kas jāzina par miltiem	7
2. STATISTIKAS DATI PAR GRAUDKOPĪBAS NOZARI	8
2.1. Graudaugu sējumu platības un to dinamika līdz 2010.gadam	9
2.3. Ārējā tirdzniecība.....	15
3. LAUKAUGU RAŽAS PROGNOZĒŠANAS REZULTĀTI	17
3.1. 2011. gada graudu raža mazāka nekā iepriekšējā gadā.....	17
3.2. Graudu cenu ietekmējošie pamatfaktori	19
3.3. Graudu salmi enerģijas ražošanai	20
4. GRAUDAUDZĒTĀJU PROBLĒMAS UN TO RISINĀJUMI	21
5. SPĒKĀ ESOŠO LIKUMU IETEKME UZ GRAUDAUDZĒTĀJIEM	25
6. PAR GRAUDAUGU NOZARI ZIŅAS NO VALSTS PRIEKUĻU SELEKCIJAS INSTITŪTA	26
Informatīvā ziņojumā lietotie saīsinājumi	31

1. GRAUDKOPĪBA

Graudkopība jau ilgākā laika posmā valstī ir viena no nozīmīgākajām lauksaimniecības preču produkcijas ražošanas nozarēm.

1.1. Mieži

Miežu graudi pārtikai tradicionāli tiek izmantoti putrainu un grūbu gatavošanai. Šķirņu piemērotību putrainu ražošanai nosaka graudu tilpummasa, forma, struktūra, putrainu iznākums, kā arī putras garša, krāsa un citas prasības. Iepērkot graudus pārtikas vajadzībām minimālajai graudu tilpumai jābūt 600 g l^{-1} , citu sugu graudu piemaisījumi nedrīkst būt vairāk kā 2%. Pārtikas graudu ieguvei vērtīgākas ir šķirnes ar augstu proteīna saturu. Miežu graudos proteīns var būt no 8 līdz 20%, un tas lielā mērā ir atkarīgs no šķirnes ģenētiskajām īpašībām. Miežu proteīna vērtīgumu nosaka 8 neaizvietojoamo aminoskābju klātbūtne.

No miežu graudiem var iegūt arī miltus, kurus, atjaucot ar kviešu miltiem, izmanto cepumu, sauso brokastu un dažādu konditorejas izstrādājumu pagatavošanai. Pievienojot miežu miltus (līdz 30%) rudzu vai kviešu miltiem, var izcept augstas kvalitātes diētisku maizi ar samazinātu skābumu. Miežu miltus līdz 15% var pievienot makaronu ražošanā, lai iegūtu gaišākas krāsas produktus un samazinātu makaronu tieksmi izšķīst ūdenī.

Daudz plašāk mieži tiek izmantoti iesala ražošanai. Iesala ražošanā svarīgākie graudu kvalitātes rādītāji ir proteīna saturs graudos, ekstraktvielu saturs, kā arī graudu rupjums, izlīdzinātība, dīgtspēja u.c. rādītāji. Optimālais proteīna saturs iesalam paredzētajos graudos ir 9 - 11,5 %. Olbaltumvielas spēj saistīt daudz ūdens un radīt noturīgus koloidālus šķīdumus. Temperatūras un citu apstākļu ietekmē olbaltumvielas zaudē spēju izšķīst ūdenī un veido nogulsnes. Tādēļ alus gatavošanas tehnoloģijām nav piemērotas miežu šķirnes ar augstu proteīna saturu. Proteīna saturu būtiski ietekmē šķirnes izvēle, augsnes auglības rādītāji, slāpekļa mēslojuma norma un meteoroloģiskie apstākļi veģetācijas periodā (mitros un vēsos apstākļos veidojušos graudos proteīna saturs ir zemāks).

Miežu piemērotību iesala ražošanai raksturo arī ekstraktvielu (cietes un pektīnvielu) saturs graudos. Iesalā jābūt vismaz 80% ekstraktvielu. Tās ir vielas, kas viegli pāriet cukuros fermentu un skābju ietekmē. Tādēļ iesala ražošanai piemērotākas ir šķirnes ar augstu a un b amilāzes saturu. Iesala krāsa ir atkarīga no miežu šķirnes ģenētiskajām īpašībām. Tāpat iesala ražošanai ir svarīgi, lai graudi būtu rupji, izlīdzināti (91 % graudu rupjāki par 2,5 mm), kas nodrošina spēju vienmērīgi sadīgt. Graudu mitrums nedrīkst būt augstāks par 14%,

dīgtspējai jābūt vismaz 95%. Tātad prasības ir līdzvērtīgas kā sēklas graudiem. Graudu kvalitāti var ietekmēt arī graudu apvalka (plēkšņu) bojājumi, kas nedrīkst pārsniegt 10% robežu.

1.2. Kvieši

Kviešu un rudzu graudi galvenokārt tiek izmantoti maizes cepšanai. Kviešu graudu piemērotību maizei raksturo proteīna saturs. Proteīna saturs kviešu graudos var būt robežās no 7 līdz 20 %. To nosaka gan šķirnes ģenētiskās īpašības, gan audzēšanas tehnoloģija, kā arī meteoroloģiskie apstākļi - īpaši graudu veidošanās un nobriešanas laikā. Pārlicēgs mitruma daudzums vai tā nepietiekamība var traucēt ķīmisko procesu norisi graudā, un rezultātā proteīns graudā uzkrājas nepietiekamā daudzumā. Maizes cepšanai piemēroti graudi, kuros proteīna saturs ir ap 13 - 14 %, savukārt konditorejas izstrādājumiem: cepumiem, vafelēm vēlams proteīna daudzums graudos vēlams 8 - 10 % robežās.

Ļoti svarīga cepamīpašība ir lipekļa saturs. Tās ir ūdenī nešķīstošas olbaltumvielas, kas spēj piesaistīt ūdeni un uzbriestot veidot mīklas pamatu, noturēt ogļskābo gāzi, kas izdalās mīklu raudzējot un cepot. Lipekļa saturs kviešu graudos var būt 10 - 50 % robežās. Maizes cepšanai ir piemēroti kviešu graudi, kuros lipekļa saturs ir lielāks par 23 %. Rudziem lipekļa saturs parasti nepārsniedz 15 % un tas nav vērā ņemams rudzu cepamīpašību raksturotājs. Lipekļa daudzumu laboratorijā nosaka, atmazgājot to ar rokām vai automātiski ar laboratorijas iekārtu "Glutamic". Lipekļa saturu var noteikt arī ar speciālu aparāturu "Infratec".

Ne tikai lipekļa daudzums, bet arī tā kvalitāte raksturo graudu produktu cepamīpašības. Lipekļa kvalitāti, jeb elastību un deformācijas spēju vērtē pēc IDK rādītājiem un, atkarībā no iegūtajiem rezultātiem, iedala 3 grupās (I - 45-75 IDK vien., II - 80-100 IDK vien., III - 105-120 IDK vien.). Maizes cepšanai ir piemēroti kviešu graudi, kas atbilst I - II lipekļa kvalitātes grupai.

Kviešu graudu piemērotību maizes cepšanai var arī noteikt, lietojot sedimentācijas metodi, jeb Zeleny indeksu (noteiktā laika intervālā, miltus sajaucot ar etiķskābes šķīdumu, lipekļa daļiņas izgulsnējas). Atkarībā no sedimentācijas vērtības (SV) miltus iedala 4 klasēs (1.- SV > 60ml, 2. - SV 60-40 ml, 3. - SV 40-20ml, 4. - SV < 20ml). Pirmās klases milti izmantojami vājāku miltu atjaukšanai, bet maizes cepšanai izmantojami 2. un 3. klases milti. Šodien Zeleny indeksu var noteikt arī lietojot ekspresmetodi ar "Infratec" tipa iekārtu palīdzību.

Lipekļa daudzumu un kvalitāti ietekmē arī graudu žāvēšana un uzglabāšana. Žāvējot ļoti mitrus graudus pārāk augstā temperatūrā, lipekli var sabojāt. Lai arī tā daudzums var neizmainīties, bet tas zaudē spēju uzsūkt ūdeni un uzbriest. No šādiem - pārkalstētiem graudiem - labu maizi izcept nevar.

Lielāko daļu no grauda endospermas sastāva aizņem ciete, kurai ir liela nozīme labu cepamīpašību nodrošināšanā. Svarīgi ir pārliecināties, vai cietes molekulas nav sašķeltas tā saucamajos dekstrīnos, kas mīklu padarīs šķidru un nenoturīgu. Šo pārbaudi veic, nosakot krišanas skaitli. Kviešiem krišanas skaitlis var svārstīties robežās no 60 līdz 400 s. Ja krišanas skaitlis kviešu graudiem ir pazemināts (zem 200 s), tas liecina par to, ka graudos ir sācies dīgšanas process, aktivizējusies fermenta α amilāze darbība. Šādi graudi maizes cepšanai nav derīgi. Maizes cepšanai piemērotu graudu optimālā krišanas skaitļa vērtība ir 220 - 250 s. Ja krišanas skaitlis ir pārlietu augsts - virs 350 s, arī tad kvalitatīvu maizi būs grūti izcept. Tā būs sausa un drupena.

1.3. Rudzi

Rudzu graudiem krišanas skaitlis ir viens no galvenajiem cepamīpašību rādītājiem. Tajos cietes saturs ir augstāks nekā kviešu graudos. Tādēļ fermentizācijas procesi var sākties vēl agrāk. Rudziem krišanas skaitlis var būt robežās no 60 līdz 220 s. Labu maizi var izcept, ja krišanas skaitlis nav zemāks par 100 s. Krišanas skaitlis ir atkarīgs no šķirnes īpatnībām, galvenokārt no šķirņu izturības pret sadīgšanu vārpās. Aizkavējoties graudu novākšanai un iestājoties pārlietu mitram laikam, var sākties dīgšanas process vārpās - aktivizējas fermentatīvie procesi.

Kviešu un rudzu graudu un miltu piemērotību maizes cepšanai var noteikt ar mīklas tehnoloģisko testu: kviešiem - ar farinogrāfu un miksogrāfu, bet rudziem ar amilogrāfa palīdzību. Bez iepriekš nosauktajiem rādītājiem svarīgi ir zināt arī miltu iznākumu no graudiem, miltu krāsu, kā arī karotīna un pelnvielu saturu miltos. Nav pieļaujami ar melnplauku un fuzariozi inficēti graudi, kā arī kaitēkļu invāzija graudos.

1.4. Triticāle

Triticāles graudus pagaidām pārtikā lieto nedaudz. Taču ir izveidotas jaunas šķirnes ar pietiekoši augstu proteīna saturu graudos, kuras varētu būt piemērotas maizes cepšanai. Jāatceras, ka tritikāle mitros laika apstākļos strauji sadīgst vārpās, rezultātā pazeminās krišanas skaitlis un tas var ierobežot graudu izmantošanas iespējas pārtikai.

1.5. Rapsis

Rapsis pieder pie krustziežu dzimtas un ģints *Brassica*. Pie šīs ģints pieder arī dažādi kāposti, kolrābji, kāļi, rāceņi, turnepši, redīsi, rutki un sinepes, ģenētiski šie augi atšķiras pēc hromosomu skaita. Pastāv ziemāju un vasarāju tipa rapšu formas. Ziemāju un vasarāju tipa formas savstarpēji atšķiras ne tik daudz pēc morfoloģiskajām pazīmēm, kā pēc attīstības gaitas ritma, veģetācijas ilguma, utt. Rapsis pārtikas vajadzībām audzēts jau 20. gs. p. m. ē. Indijā. Ķīnā un Japānā ieviests mūsu ēras sākumā. Rapsi var audzēt relatīvi zemās temperatūrās, un tā attīstībai nepieciešams ievērojami mazāk siltuma nekā citiem eļļas augiem. Klimatiski skarbos apstākļos tas bija praktiski vienīgais eļļas ieguves avots. Šis faktors veicināja rapša ieviešanu Eiropā 13. gadsimtā. Rapša eļļu lietoja galvenokārt kā lampu eļļu apgaismošanai, jo tā dega, neradot dūmus. Kopš 20. gs. astoņdesmitajiem gadiem rapsis ir viens no visplašāk audzētajiem pārtikas eļļas augiem. Deviņdesmitajos gados arvien lielāku nozīmi sāka iegūt rapša izmantošana biodegvielu ražošanā. Rapsis ir otrs lielākais augu eļļas ieguves avots pasaulē un visplašāk audzētais eļļas augs Eiropā. 1999. gadā rapša kopievākums pasaulē bija 42,11 milj. t., kas ir 15% no eļļas augu kopievākuma. Latvijā rapsi audzē gan sēklu, gan kā lopbarības zaļmasas un zaļmēslojumu augu. Tas ir uzskatāms arī par nozīmīgu nektāraugu.

1.6. Griķi

Par griķu izcelsmes vietu ilgi tika uzskatīta centrālā Āzija, kaut kur starp Baikāla ezeru un Mandžūriju. Pēdējie atklājumi gan vēsta, ka tie ir cēlušies dienvidrietumu Ķīnā un Himalaju reģionā. Tāpat maldīgi tas tiek uzskatīts par graudaugu, kaut patiesībā ir zāle. Griķi ir pazīstami kā *grano saraceno* itāļu valodā un *sarrasin* franču valodā, tādejādi piedēvējot tiem arābu valstu izcelsmi, bet vārds *saracenis* viduslaiku Eiropā tika izmantots, lai apzīmētu lietas, kas nākušas no austrumiem. Griķi labi aug nabadzīgā augsnē, zemās temperatūrās, sausumā, kā arī pastiprinātā mitrumā. Izturība pret ārējiem apstākļiem un vieglā audzēšana padarījusi to par vienu no pieejamākajiem produktiem. Griķos ir vērtīgie B, PP, P vitamīni un minerālvielas – kalcijs, fosfors, jods un dzelzs. Griķiem salīdzinājumā ar citiem putrainiem piemīt lielāka enerģētiskā vērtība, mazāk ogļhidrātu (75% ir saliktie ogļhidrāti), daudz aminoskābju, griķi ir bagāts dzelzs avots. Tiem piemīt holesterīnu pazeminošas īpašības, stabilizē cukura līmeni asinīs. Griķi nesatur glutēnu, ir hipoalerģiski. 100g vārītu griķu satur: 73g ogļhidrātus, 5g šķiedrvielas, 2,5g taukus, 335kcal. Griķi uzturā ir bioloģisks stimulators, jo satur nepieciešamās olbaltumvielas, ogļhidrātus, B grupas vitamīnus, PP un P

vitamīnus. Griķu olbaltumvielas ir vērtīgākas nekā tās, kas sastopamas kviešos. Griķi stimulē asinsradi un spēcina organismu.

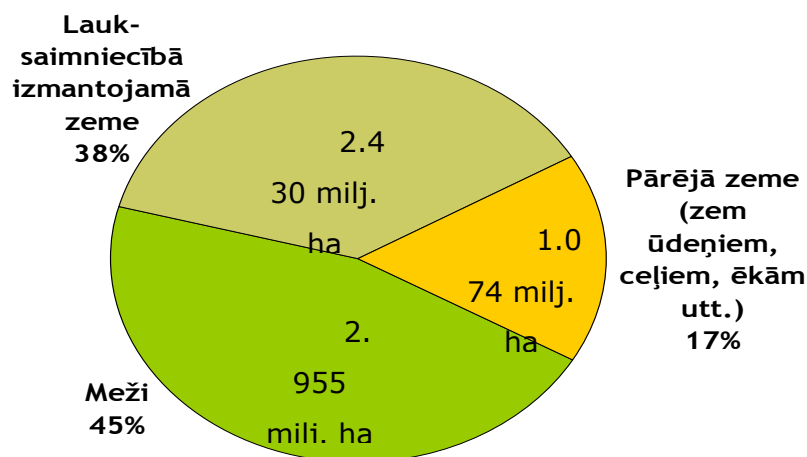
1.7. Kas jāzina par miltiem

Gatavojot mājās, lielākoties izmantojam kviešu miltus, lai gan pasaulē miltu izvēle ir daudz plašāka. Kukurūzas, miežu, auzu, griķu, zirņu un vēl daudzi citi milti ir lieliska alternatīva, ja vēlies izmēģināt ko jaunu. Tomēr jāatzīst, ka visgaršīgākā maize sanāk no tiem pašiem ierastajiem kviešu miltiem, kuriem pārmaiņus pēc var pievienot nedaudz citu. Uz miltu paciņām redzami norādījumi - augstākā labuma, I vai II šķira. Lai gan esam pieraduši domāt, ka augstākā labuma vienmēr būs labāki, šis apgalvojums ir strīdīgs attiecībā uz miltiem. Jo augstāka šķira miltiem, jo tīrāki tie ir un mazāk pievienotas grauda apvalka ārējās daļas. Protams, maize un citi izstrādājumi no šiem miltiem sanāk gaisīgāki un baltāki, bet bioloģiskā vērtībā tajos mazāka. Jo vairāk grauda apvalku samalts, jo vairāk miltos ir B1, B2, PP, E vitamīnu un šķiedrvielu. No minerālvielām miltos atrodami nātrijs, kālijs, kalcīns, magnijs, fosfors un dzelzs savienojumi. Svarīgi arī tas, no kādas kvalitātes graudiem milti gatavoti un kā tie uzglabāti.

Labāk izvēlēties Latvijā pārstrādātus miltus un no Latvijā audzētiem graudiem. Tas rada zināmu pārliecību par kvalitāti, jo šie milti nebūs ceļojuši bezgala tālu ceļu, kura laikā graudu kvalitāte var mazināties, jo tie var piesūkties ar dažādām papildu smakām vai samirkt un sasmakt. Izvēloties vietējo ražotāju produktus, pie viena mazliet pasildīsi arī Latvijas panīkušo ekonomiku.

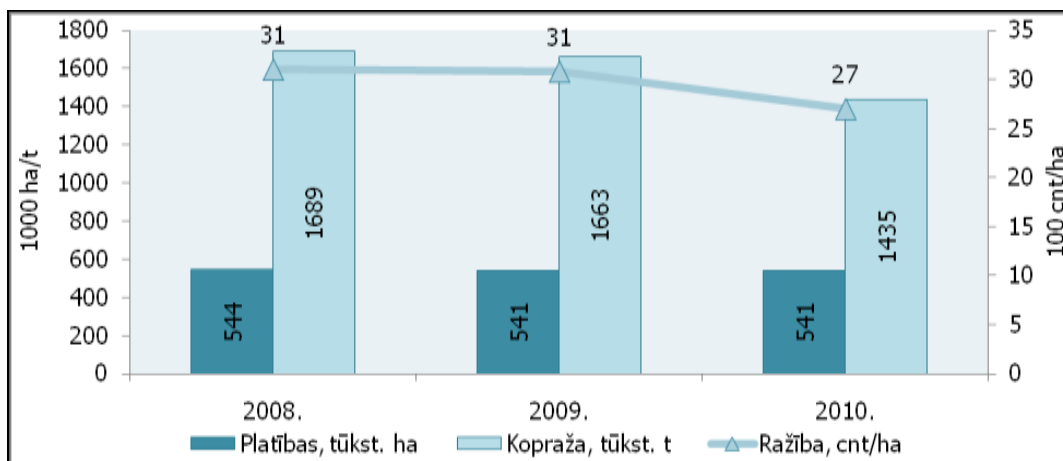
2. STATISTIKAS DATI PAR GRAUDKOPĪBAS NOZARI

1.att. ir redzama zemes kopplatība un tās sadalījums pēc zemes lietošanas mērķiem (tūkst. hektāru). Kā redzams, tad lauksaimniecībā izmantojamā zeme ieņem 2. vietu aiz mežu zemes platībām.

1.att. Zemes kopplatība un tās sadalījums pēc zemes lietošanas mērķiem (tūkst. ha)
Avots: CSP (situācija 01.01.2010)

Kopējā sējumu struktūrā laika posmā 2000.–2010.gadam graudkopība aizņem 47-51 %. Graudkopība ir galvenā augkopības nozare pārtikas nodrošināšanai (tieši: maize; netieši: lopkopības produkti, jo lopkopība nevar sekmīgi strādāt bez graudu produktiem).

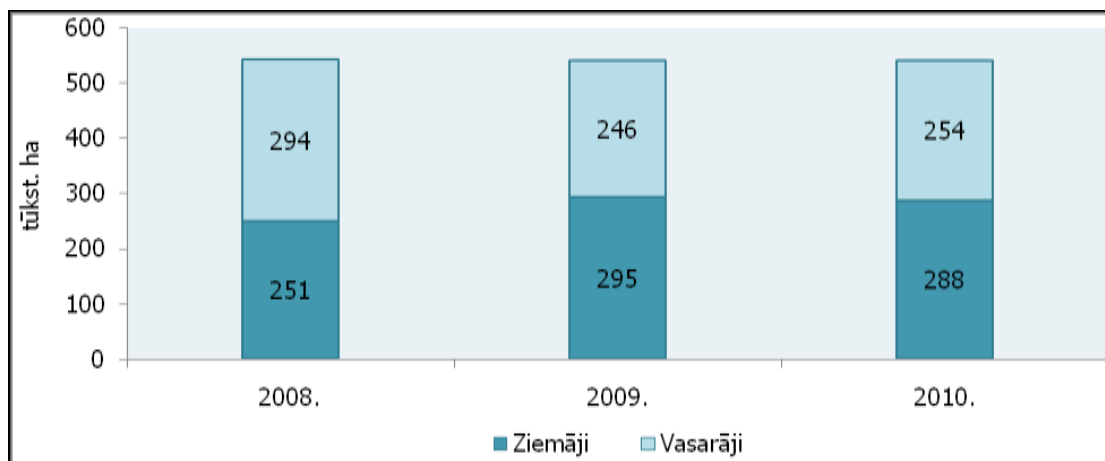
2.att. Graudaugu platība, kopraža un ražība Latvijā

Avots: CSP

Aplūkojot 2.att., pēdējo trīs gadu laikā ir vērojams graudaugu platību minimāls samazinājums, 2010.gadā kopējās graudaugu platības aizņēmušas 541 tūkst.ha, kas ir par 0,1 % vairāk kā 2009.gadā un par 0,5 % mazāk kā 2008.gadā. 2008.gada kopraža Latvijā (1 689 tūkst.t) bijusi augstākā pēdējos 20 gados (1990.gadā tā sasniedza 1599 tūkst.t). Lai gan arī 2010.gadā ZM sadarbībā ar LLKC sākotnēji prognozēja rekordražu, lietavas ražas novākšanas periodā daudzviet Latvijā graudu kulšanu padarīja neiespējamu, līdz ar to 10–30 % (atkarībā no reģiona) graudaugu platību netika nokulti. Graudaugu audzēšanai atkarībā no augšņu īpatnībām ir piemērota visa valsts teritorija, bet augstākās vai tuvas augstākajām ražām no ha iegūst Zemgales reģionā. Taču katrā reģionā ir iespējams izvēlēties tādu graudaugu sugu, kuru ar labiem panākumiem var audzēt atbilstošā klimatiskā un augšņu zonā.

2.1. Graudaugu sējumu platības un to dinamika līdz 2010.gadam

2010.gadā graudaugi aizņēma 541,5 tūkst. ha jeb 49,1 % no sējumu kopplatības. 2010.gadā Latvijā tika iesēts par 0,7 tūkst. ha jeb 0,1 % vairāk graudaugu ne kā 2009.gadā (104,8 tūkst. ha jeb 24% vairāk kā 2004.gadā). Līdz 2008.gadam bija vērojams pakāpenisks platību pieaugums, kas skaidrojams ar pieaugošajām graudu iepirkumu cenām. Tāpat platību pieaugumu veicinājuši obligātās atmatas atcelšana ar 2008.gadu. Savukārt no 2008. līdz 2010. gadam kopējās graudaugu platības Latvijā ir praktiski nemainīgas.

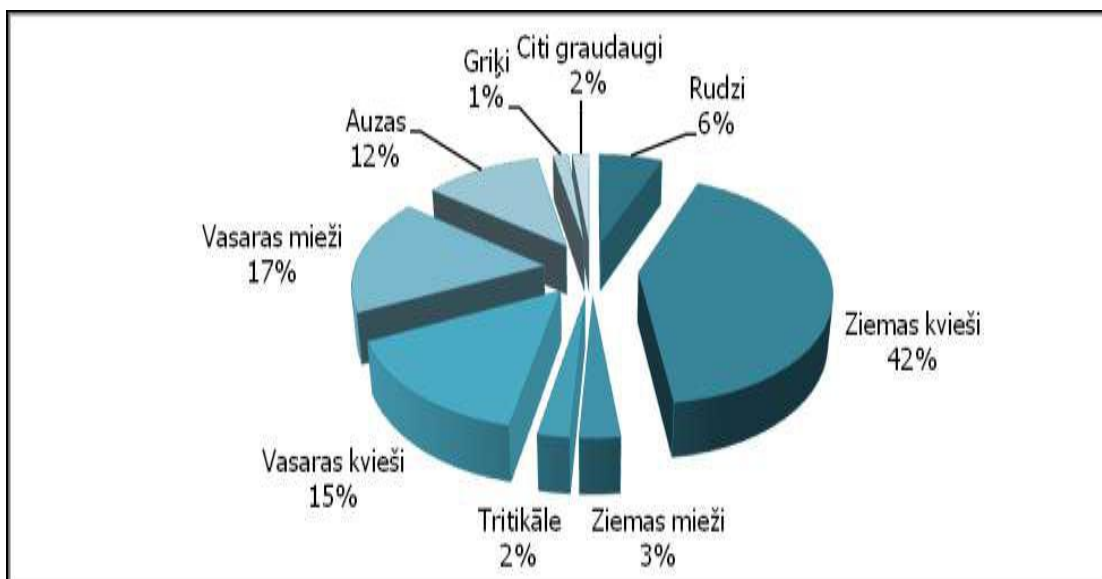

3.att. Ziemāju un vasarāju sējumu platības Latvijā, tūkst. ha

Avots: CSP

3.att. redzams, ka no 2008. līdz 2010.gadam graudaugu kopplatība bijusi praktiski nemainīga. Taču mainījusies sējumu struktūra - ja 2008.gadā ziemāju platības bija 46 % no

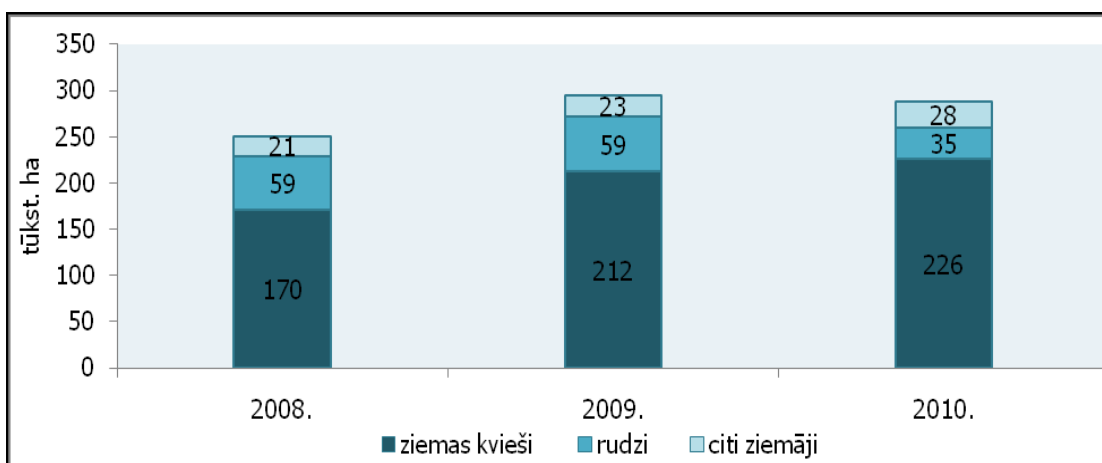
kopējās graudu platības, tad 2010.gadā ziemāju platības no kopējās graudaugu platības aizņēma 53 %.

4.att. Graudaugu platības struktūra 2010.gada ražai Latvijā

Avots: CSP

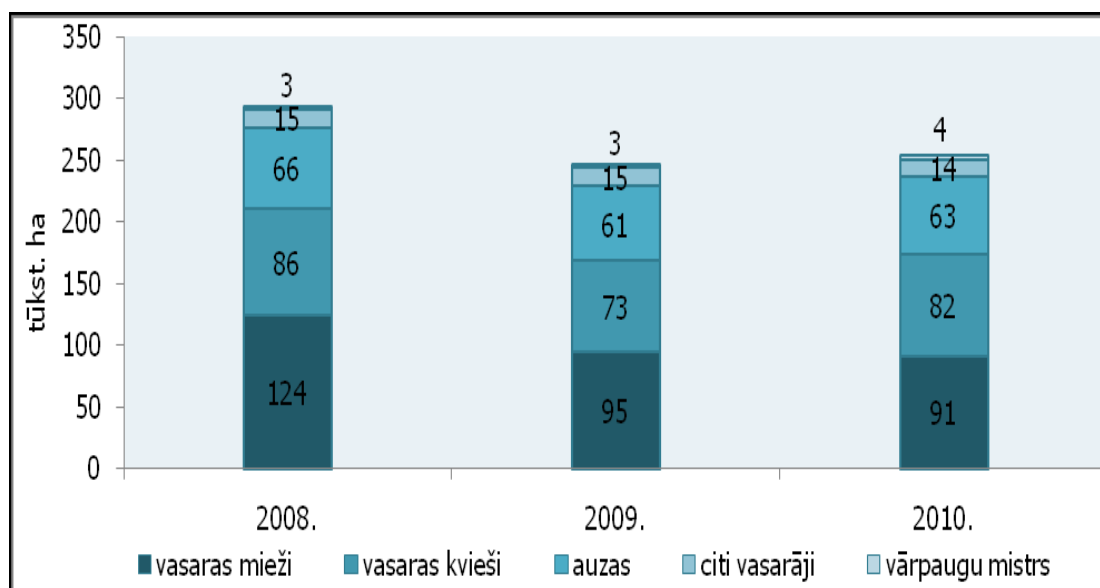
Līdz 2008.gadam graudaugu platību struktūra vairākus gadus bija praktiski nemainīga. 2009.gadā ziemas kvieši no graudaugu sējumu platībām aizņēma 40 % un, kā redzams 4.att., 2010.gadā 42 % (attiecīgi par 10 % un 13 % vairāk kā 2008.gadā). Vasaras kvieši, auzas, rudzi aizņem attiecīgi - 15 %, 12 % un 6 % no kopējās apsētās graudu platības. Maznozīmīgas platības apsētas ar griķiem (1 %), tritikāli (2 %) un ziemas miežiem (3 %). Kaut arī iesētā ziemāju platība 2010.gada ražai (287,9 tūkst. ha), ir par 6,6 tūkst. ha mazāka kā 2009.gadā, salīdzinājumā ar 2008.gadu tā ir pieaugusi par 15,0 %.

5.att. Ziemāju platības 2008.–2010.gadā Latvijā, tūkst. ha

Avots: CSP

Būtiski pieaugušas ziemas kviešu platības, attiecībā pret 2008.gadu – 2009.gadā par 24,7 % un 2010.gadā par 32,6 % (5.att.). Platību pieaugums ziemas kviešiem skaidrojams ar to, ka aizvien mazāk Latvijā tiek sēti vasaras mieži un rudzi, kas liecina par ziemas kviešu pieprasījumu un augstākām iepirkumu cenām, salīdzinājumā ar citiem graudaugiem. Rudzu platība 2010.gadā samazinājusies gandrīz uz pusi attiecībā pret 2008. un 2009.gadu. Rudzu sējumu platību samazinājums 2010.gadā attiecībā pret 2009.gadu ir par 41%, skaidrojams ar nesamērīgi zemajām rudzu iepirkuma cenām 2009.gadā. Arī no tehnoloģiskā viedokļa rudzus audzēt Latvijas saimnieciskajos apstākļos nav izdevīgi, nepieciešama ļoti plaša augu seka, līdz ar to arī ļoti lielas platības, lai rudzi nesajauktos ar kviešiem, kā rezultātā tiek pazemināta kā rudzu tā kviešu ražība. Būtisks faktors ir arī tas, ka Latvijā ir ļoti ierobežots rudzu pārstrādes un pieņemšanas uzņēmumu skaits. Saskaņā ar CSP datiem 2010.gadā iesēti 253,64 tūkst. ha vasarāju, kas ir par 3,0 % vairāk kā 2009.gadā, savukārt par 13,7 % mazāk kā 2008.gadā.

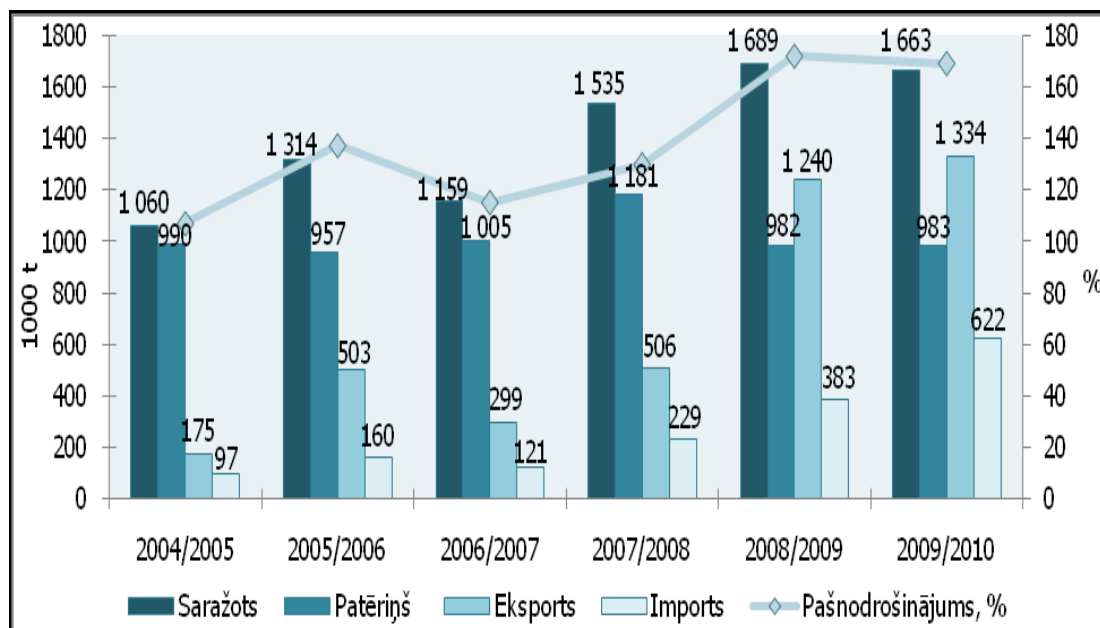
6.att. Vasarāju platības 2008.–2010.gadā Latvijā, tūkst. ha

Avots: CSP

Lielākās platību svārstības starp vasarājiem vērojamas vasaras kviešiem un vasaras miežiem. Vasaras kviešu platība pēdējos trīs gados ir svārstīga, tomēr kopumā vasaras kviešu platībām ir tendence samazināties, 2010.gadā pret 2009.gadu to platība palielinājusies par 11,6 %, savukārt pret 2008.gadu tā samazinājusies par 5,1 %. Būtiski ir norādīt, ka vasaras kviešu platība 2010.gadā, salīdzinājumā ar 2004.gadu ir divas reizes lielāka. Savukārt vasaras

miežu platības pakāpeniski samazinās (6.att.), to ietekmē viens no būtiskākajiem tirgus instrumentiem – cena. Pārējo vasarāju graudu kultūru platības ir praktiski nemainīgas.

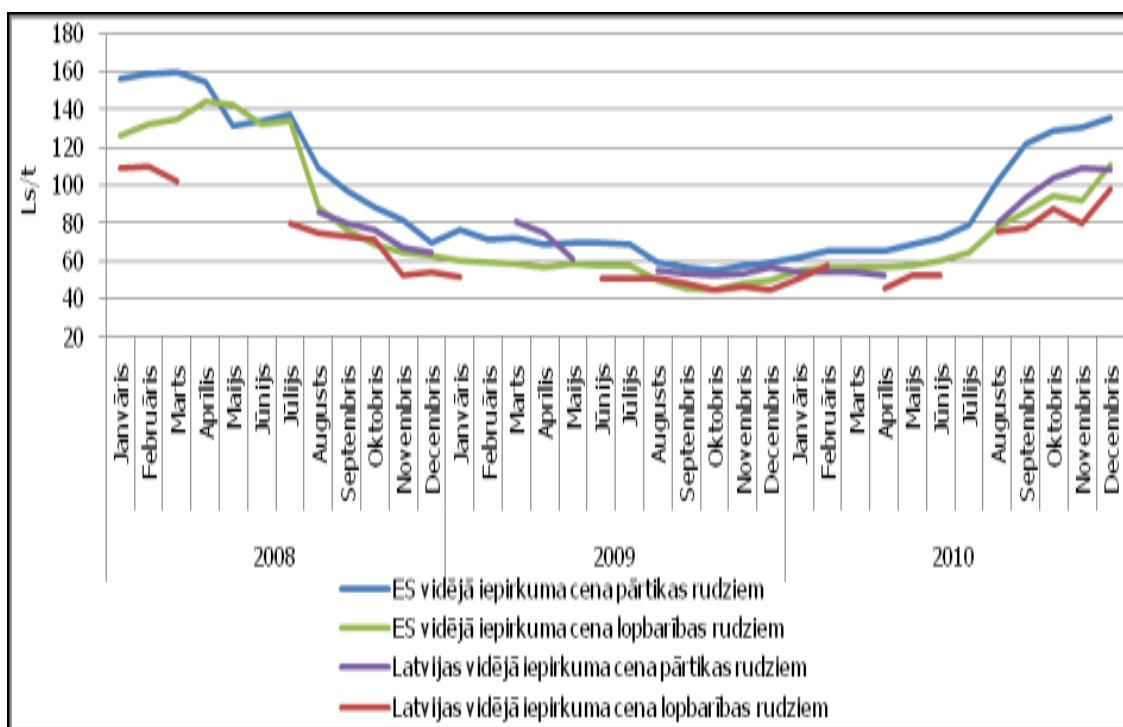
Graudu bilance (7.att.) rāda, ka 2009./2010. tirgus gadā nedaudz samazinājies pašnodrošinājuma līmenis un bija 169 %, kas norāda, ka joprojām lielākā graudu daļa tiek eksportēta (80%). Tai pat laikā ievērojami pieaug arī imports – par 62 %.

7.att. Graudu un graudu produktu bilance un pašnodrošinājuma līmenis Avots: LAD

2.2. Cenas

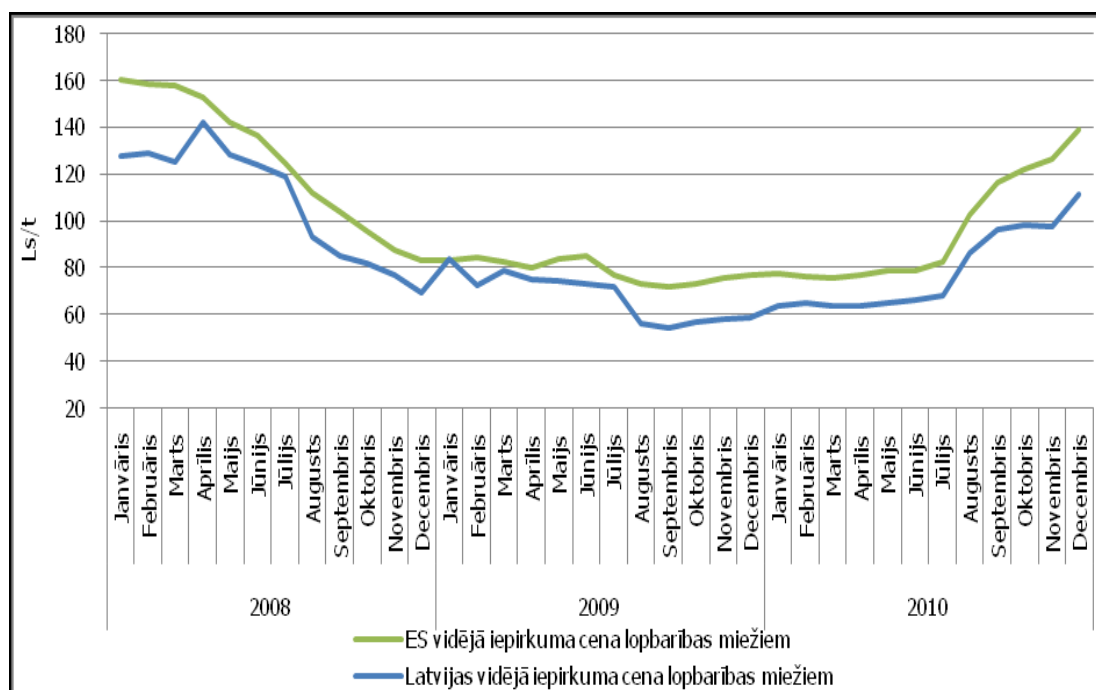
2009./2010.tirdzniecības gadā (2009.g.jūlijs – 2010.g.jūnijs) bija vērojamas izteikti zemas graudu cenas, bet jau kopš 2010.gada jūlija graudu cenas būtiski kāpa, ko var skaidrot ar sausuma izraidītajiem ražas zaudējumiem, ar atsevišķu valstu aizliegumu eksportēt graudus un ar spekulatīviem tirgus darījumiem. Vienlaikus gan jānorāda, ka 2010.gadā graudu cenas Latvijā un ES nepārsniedza 2007./2008.tirdzniecības gada augstāko cenu līmeni. Latvijā visaugstākais iepirkuma cenu pieaugums bija vērojams rudziem (8.att.) – salīdzinot ar 2010.gada janvāri, 2010.gada decembrī cena bija pieaugusi par 99 % pārtikas rudziem, sasniedzot 107,8 Ls/t, un par 95 % lopbarības rudziem, sasniedzot 97,5 Ls/t. Arī vidēji ES rudzu iepirkuma cenas bija kāpušas visstraujāk – 2010.gada laikā pieaugums par 119 % pārtikas rudziem, sasniedzot 135,3 Ls/t, un par 102 % lopbarības rudziem, sasniedzot 110,7 Ls/t.

8.att. ES un Latvijas rudzu iepirkuma cenas 2008.–2010.gadā

Avots: EK

Otrs nozīmīgākais iepirkuma cenu kāpums 2010.gadā bija vērojams lopbarības miežiem (9.att.). Latvijā iepirkuma cenas gada laikā palielinājās par 75 %, sasniedzot 111,3 Ls/t, savukārt vidēji ES iepirkuma cenas palielinājās par 80 %, sasniedzot 138,9 Ls/t.

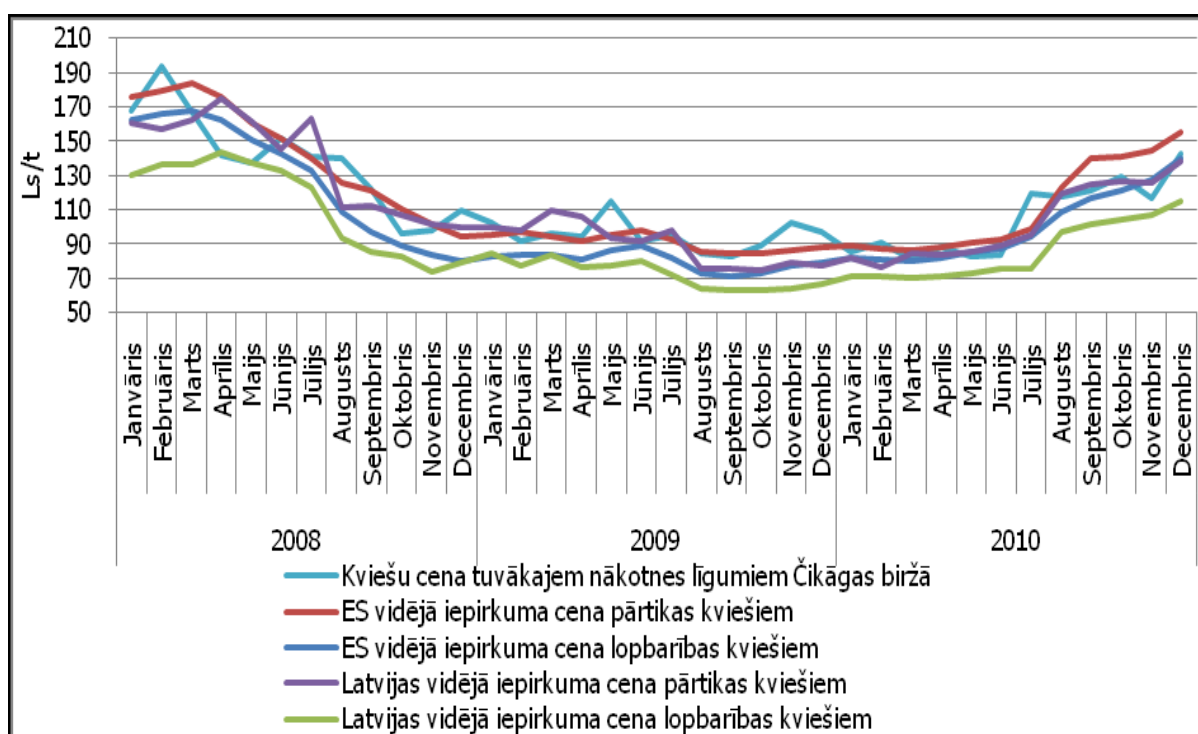

9.att. ES un Latvijas miežu iepirkuma cenas 2008.–2010.gadā

Avots: EK

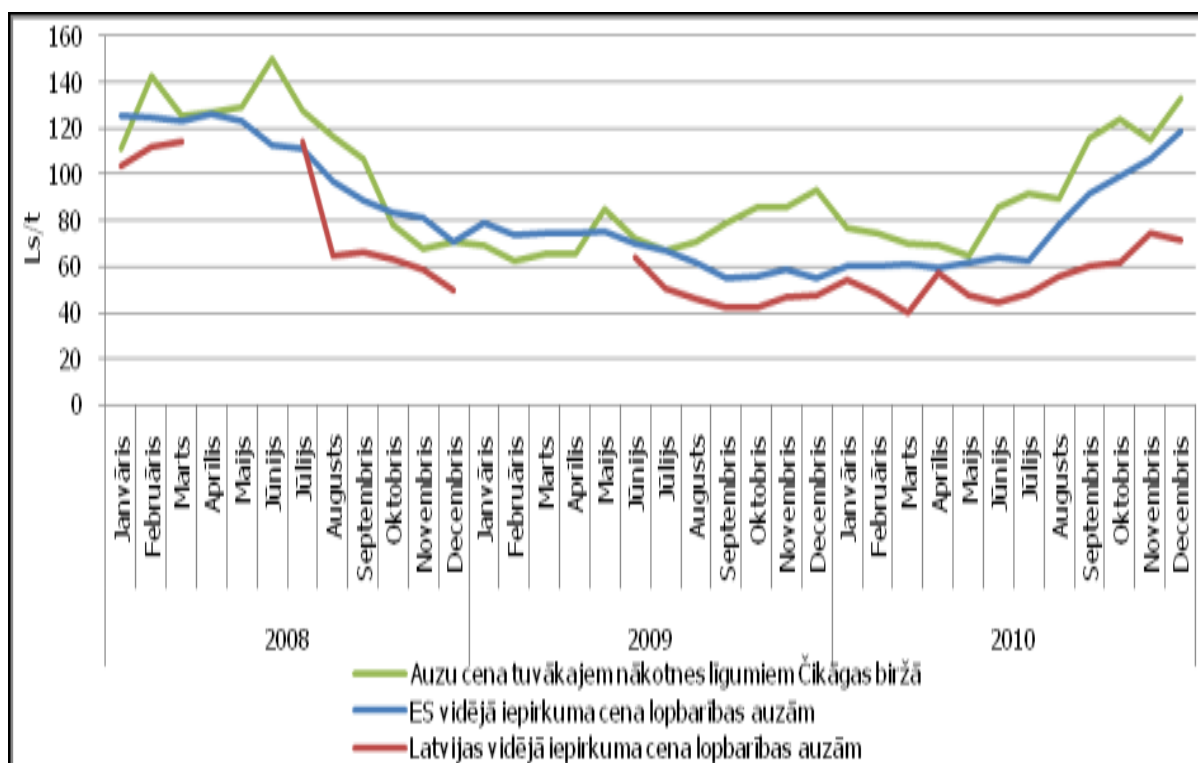
Būtisks cenu pieaugums bija vērojams arī kviešiem – Latvijā pārtikas kviešu iepirkuma cena

2010.gada laikā palielinājās par 68 %, sasniedzot 138,3 Ls/t, bet lopbarības kviešu – par 61 %,sasniedzot 115 Ls/t (10.att.). Salīdzinoši ES – pārtikas kviešu iepirkuma cena palielinājās par 74 %, sasniedzot 154,8 Ls/t, bet lopbarības kviešiem iepirkuma cena palielinājās par 71 %, sasniedzot 140,0 Ls/t.

10.att. ES un Latvijas iepirkuma un biržas kviešu cenas 2008.–2010.gadā Avots: EK

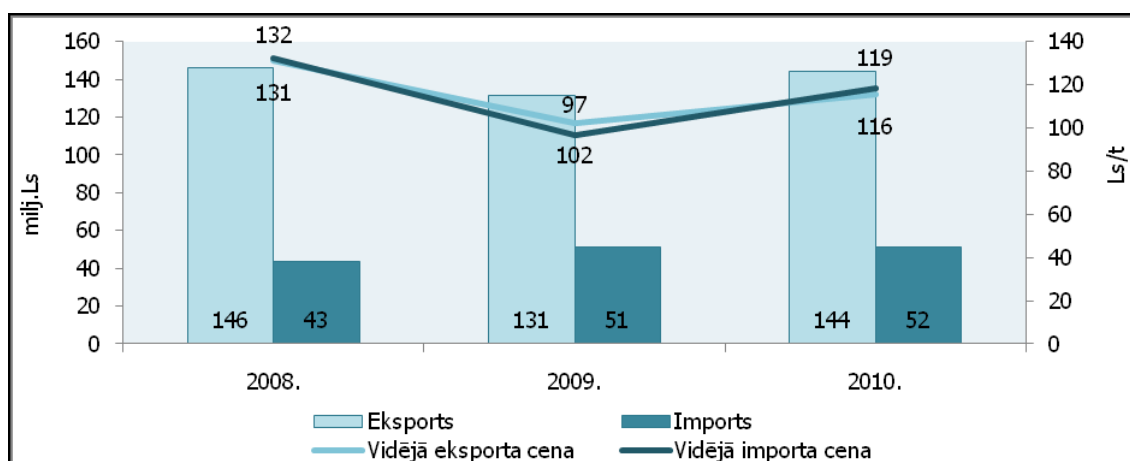
Latvijā vismazākais iepirkuma cenu kāpums 2010.gada laikā bija auzām (palielinājums par 31 %, sasniedzot 71,3 Ls/t), kamēr vidēji ES iepirkuma cenu kāpums auzām bija otrs augstākais tūlīt pēc rudziem (palielinājums par 98 %, sasniedzot 118,6 Ls/t) (11.att.).

11.att. ES un Latvijas iepirkuma un biržas auzu cenas 2008.–2010.gadā Avots: EK

2.3. Ārējā tirdzniecība

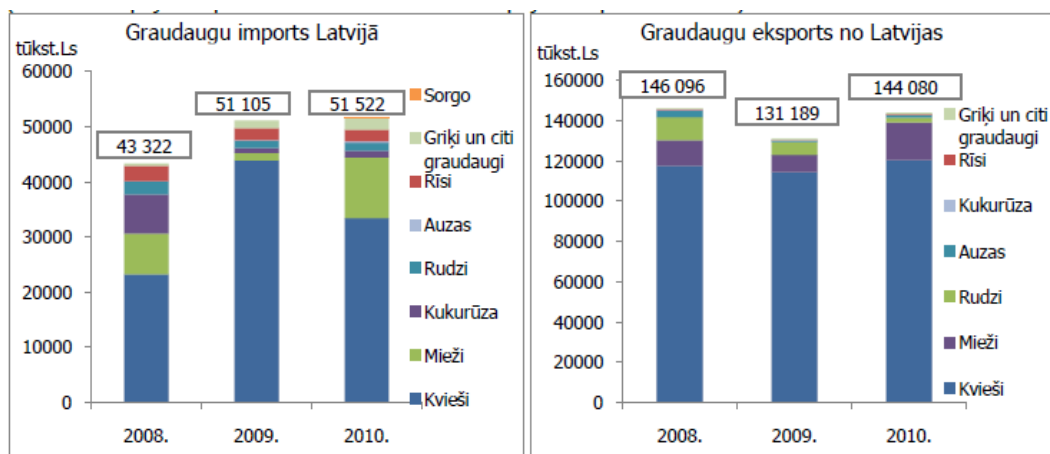
2010.gadā Latvija saglabāja savu neto eksportētājas statusu graudu nozarē ar 92 558 tūkst.Ls pozitīvu ārējās tirdzniecības bilanci, turklāt 2010.gadā graudaugu eksports no Latvijas palielinājās par 10%, salīdzinot ar 2009.gada datiem.

12.att. Latvijas graudu tirdzniecība (milj.Ls) un importa/eksporta vidējā cena (Ls/t) 2008.–2010.gadā

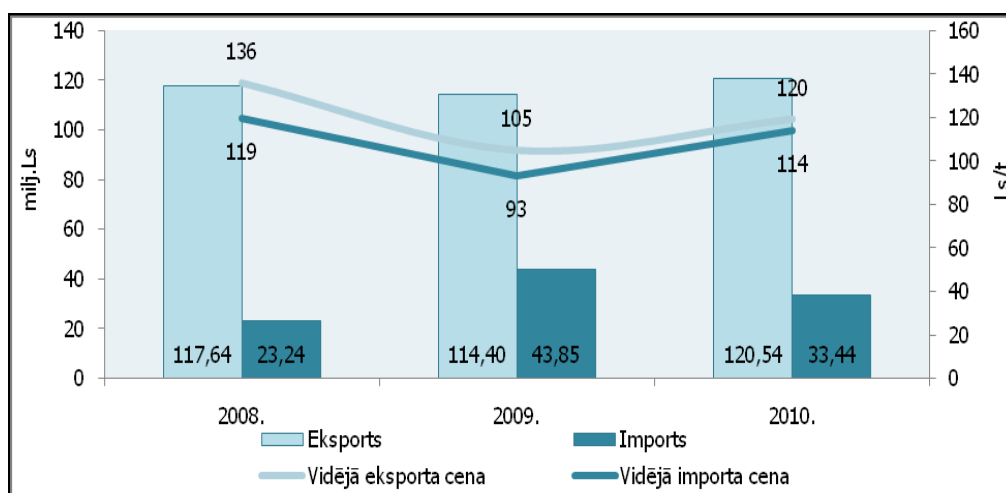
Avots: ZM pēc EUROSTAT datiem

Nozīmīgāko vietu Latvijas graudaugu importā un eksportā ieņem kvieši – 2010.gadā 65 % no importētajiem graudiem (vērtības izteiksmē) un 84 % no eksportētajiem graudiem veidoja tirdzniecība ar kviešiem. Jāatzīmē gan, ka, salīdzinot ar 2009.gadu, 2010.gadā kviešu imports Latvijā ir samazinājies par gandrīz vienu ceturto daļu. 2010.gadā otra nozīmīgākā vieta graudaugu importā un eksportā bija miežiem (21 % no kopējās importa vērtības un 13 % no kopējās eksporta vērtības).

13.att. Latvijas graudu ārējās tirdzniecības galvenās kultūras pēc vērtības 2008.–2010.gadā
Avots: ZM pēc EUROSTAT datiem

Kviešu ārējā tirdzniecībā Latvija ir neto eksportētāja ar 6 141 tūkst. Ls pozitīvu eksporta bilanci 2010.gadā, turklāt tradicionāli vidējā eksporta cena kviešiem ir augstāka nekā to vidējā importa cena (šī atšķirība 2010.g. gan mazinājusies līdz 5 %).

14.att. Latvijas kviešu ārējā tirdzniecība (milj. Ls) un importa/eksporta vidējā cena (Ls/t) 2008.–2010.gadā

Avots: ZM pēc EUROSTAT datiem

3. LAUKAUGU RAŽAS PROGNOZĒŠANAS REZULTĀTI

Jūnijā ražas prognozēšana tika veikta vasarājiem (vasaras kviešiem, miežiem, auzām, rapsim un griķiem). Raža prognozēta visos Latvijas reģionos (Kurzemē, Zemgalē, Viduslatvijā, Vidzemē un Latgalē). 2011.gadā vasaras kviešiem tiek prognozēta raža 3.0 t/ha, vasaras miežiem – 2.5 t/ha un auzām – 2,1 t/ha. Salīdzinot 2010. un 2011. gada vidējās ražu prognozes jūnijā, var secināt, ka 2011. gada ražu prognozes ir zemākas nekā 2010. gadā, vidēji par 10 %, bet vasaras rapsim – par 15 %. Vienīgi griķiem tiek prognozēta nedaudz augstāka raža, t.i., vidēji 0.9 t/ha vai par 12 % vairāk salīdzinot ar pagājušā gada prognozēm šajā mēnesī.

Viens no faktoriem, kas ietekmēja vasarāju sējumu sadīgšanu un attīstību bija laika apstākļi maijā un jūnijā. Maijā laika apstākļi bija mainīgi – bija gan sals un sniegs, gan karstums, gan vietām ieilgušo sausumu nomainīja bagātīgas lietusgāzes. Maija pirmajā dekādē Latvijā turpinājās nokrišņu deficīta periods. Latvijas lielākajā daļā laikā no 11.aprīļa – 10. maijam nokrišņu daudzums bija no 1-10% no šī perioda normas. Tas būtiski noteica sējumu sadīgšanas un attīstības apstākļus. Savukārt, maija pirmajā dekādē kopumā Latvijā nokrišņu bija tikai 30% no normas. Nokrišņiem labvēlīgi laika apstākļi atkal iestājās mēneša otrajā un trešajā dekādē. Diennakts vidējā gaisa temperatūra maija pirmajā dekādē bija 2-5 grādus zemāka par normu. Pārējās mēneša dienās - svārstījās ± 2 grādus ap normu. Jūnija pirmā dekāde sākās ar karstu un sausu laiku - ar vidējo gaisa temperatūru $+20^{\circ}\text{C}$, kas ir 6,3 grādus virs normas, bet nokrišņu daudzums vidēji Latvijā bija tikai 13% no normas, kas var ietekmēt vasarāju graudaugu sējumu produktivitāti. Šādos apstākļos graudaugu un rapša papildmēslošana nebija iespējama un aizkavējās augu attīstība. Jūnija otrā dekāde kopumā Latvijā bija 0,7 grādus siltāka par normu, bet dekādes nokrišņu daudzums kopumā Latvijā bija 35% virs normas.

3.1. 2011. gada graudu raža mazāka nekā iepriekšējā gadā

Šogad kopumā Latvijā graudaugu sējumu platības ir 524 500 hektāri, kas ir 2% samazinājums pret pagājušo gadu. Apsēto graudaugu platības ir par 11 200 hektāriem mazākas nekā pērn, kad graudaugu sējumu platības bija 535 700 hektāru. Savukārt 2010.gadā, salīdzinot ar 2009.gadu, graudaugu platības samazinājās par 5100 hektāriem. Vienlaikus šogad apsēto platību skaits tomēr ir lielāks par sējas sākumā prognozēto platību daudzumu - 516 600 hektāriem (1.tab.).

Ziemas kvieši	Vasaras kvieši	Ziemas mieži	Vasaras mieži	Rudzi	Triticāle	Auzas	Griķi	Rapsis
200600	110000	3800	94000	28300	9800	59000	10000	121300

1.tab. 2011.gada sējumu platību daudzums, ha

Avots: LETA

Kā ziņots, šogad ievērojami mainījusies sējumu struktūra par labu vasarājiem, jo pavasara sākuma ieilgušā sausuma dēļ gājuši bojā apmēram 43% ziemāju platību, un lauki tika pārsēti ar vasaras kviešiem, miežiem un rapsi. Ja 2010.gadā ziemāji no kopējās graudu platības aizņēma 53%, šogad tie veido tikai apmēram 32% no kopējās graudaugu platības (2.tab.).

Ziemas kvieši	Vasaras kvieši	Ziemas mieži	Vasaras mieži	Rudzi	Triticāle	Auzas	Griķi	Rapsis
621900	319000	7600	206800	76400	26500	11800		228000

2.tab. 2011. gada novāktā raža Latvijā, t

Avots: LETA

Dati no biedrības "Lauksaimniecības statūtsabiedrības asociācija" par 2011. gadu.

Katru gadu biedrība "Lauksaimniecības statūtsabiedrības asociācija" iegūst ziņas no saviem biedriem, pēc kā var izpētīt, kā gājis 43 zemniekiem, kas ir maza daļa no visas Latvijas zemniekiem.

Griķi	Pupas	Ziemas rapsis	Vasaras rapsis	Rudzi	Ziemas kvieši	Vasras kvieši	Triticāle	Ziemas mieži	Vasaras mieži	Auzas	Mistrs
166 ha.	80 ha.	3040 ha	2646 ha.	854 ha.	8313 ha.	3956 ha.	400 ha.	320 ha.	5714 ha.	1612 ha.	363 ha.
226 t.	173 t.	6646 t.	5203 t.	1637 t.	27316 t.	15702 t.	1009t.	803 t.	14272 t.	3287 t.	709 t.
13,6 ts no ha	21,6 ts no ha.	21,9 ts. No ha.	19,7 ts no ha.	19,5 ts no ha.	32,9 ts no ha	34,7 ts no ha	25,2 ts no ha	25,1 ts no ha	25 ts no ha.	20 ts no ha	22 ts no ha.

3.tab. 2011 novāktā raža dati no biedrības "Lauksaimniecības statūtsabiedrības asociācija"

3.2. Graudu cenu ietekmējošie pamatfaktori

Graudu cenas pasaulē ietekmē dažādi faktori, kā piemēram, ražība, krājumi, sējumu platības, patēriņš, cenu izmaiņas korelējošām precēm u.c. Cenas graudiem var ietekmēt arī ziņas par graudu audzēšanai/novākšanai labvēlīgiem un nelabvēlīgiem laika apstākļiem; prognozes, ko izdod vietējās statistikas pārvaldes, lauksaimniecības ministrijas vai graudu aģentūras. 3.tab. atspoguļots Graudi.info eksperta viedoklis par nozīmīgas ziņas ietekmi uz graudu cenām pasaulē.

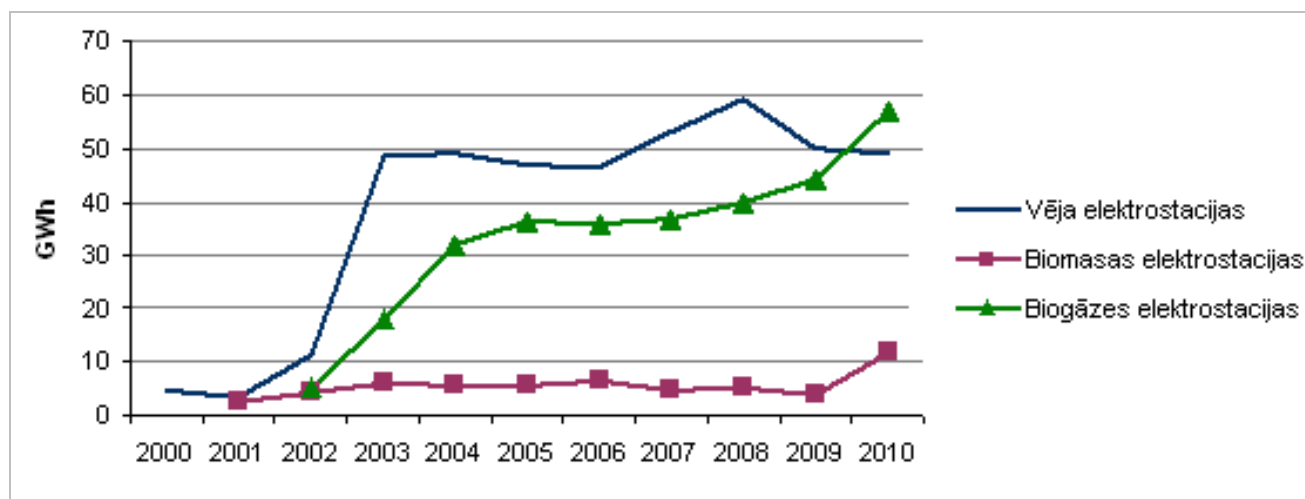
Datu grupa:	Augu izcelsmes produkti
Preču grupa:	Graudi
Statistika:	Graudi (iepirkuma cena)
Periods:	1 reizi nedēļā
Datu periods:	2011.g 10.okt - 2011.g 16.okt 41.ned.
	Vidējā cena (Ls/t)
Pārtikas kvieši	143.6805
Lopbarības kvieši	119.3927
Iesala mieži	120.1800
Lopbarības mieži	113.4830
Pārtikas rudzi	129.4944
Lopbarības rudzi	113.5636
Lopbarības auzas	72.0000
Pārtikas auzas	100.3400
Rapsis	270.8916
Griķi	0
Tritikāle	112.0000

3.tab. Graudu cenas 2011. gadā

Avots: Tirgus un cenu informācijas uzglabāšanas datu bāze

3.3. Graudu salmi enerģijas ražošanai

Centrālās statistikas pārvaldes apkopotie dati liecina, ka 2010.gadā strauji pieauga atjaunojamo energoresursu (turpmāk – AER) īpatsvars kopējā energobilancē 2010.gadā saražotais no AER (biomasa, hidroenerģija, vēja enerģija, biogāze, biodegviela) elektroenerģijas apjoms pieauga par 2,3 %, salīdzinot ar iepriekšējo gadu un sasniedza 48,47%. Vairākas jaunas biogāzes elektrostacijas un biogāzes koģenerācijas stacijas uzsāka savu darbību, un 2010.gadā elektroenerģija, kas saražota no biogāzes, palielinājās par 30% salīdzinot ar 2009.gadu, savukārt saražotā hidroelektrostacijās (turpmāk - HES) – par 2%.

15. att. Atjaunojamo energoresursu īpatsvars energobilancē

Avots: CSP

Latvijas energoresursu bilancē atjaunojamajiem energoresursiem ir nozīmīga vieta. Galvenie atjaunojamo energoresursu veidi Latvijā ir biomasa (koksne) un hidro-resursi, mazākā mērā tiek izmantota vēja enerģija, biogāze, salmi un cita biomasa.

4. GRAUDAUDZĒTĀJU PROBLĒMAS UN TO RISINĀJUMI

1. Biogāzes ražošana. Daudzu graudaudzētāju uzskati ir tādi, ka lai saražotu biomasu elektrostacijām tiek izmantotas zemes, kas paredzētas graudaugu audzēšanai. Biomasas audzēšana neprasa daudz līdzekļus un nav nepieciešama jauna tehnika. Tādējādi samazinās, graudaugu ražas un ar laiku sāks trūkt graudaugu, ko izmantot maizes cepšanā, gan arī lopkopībā. Biomasas audzēšana samazina arī zemes kvalitāti, jo gadu no gada tiek zemē audzēta viena kultūra. **Biogāzi vajadzētu atļaut ražot saimniecībām, kurām pašām ir kūts mēsli un saimniecībām, kuras 70% no savas un nomātās zemes veic lauksaimniecisko ražošanu. Tātad pēc mūsu ieteikuma, lai ražotu biogāzi saimniecībai ir jāsaražo 70% kūtsmēsli un 30% saimniecība biogāzes ražošanai drīkst pielikt klāt zaļo masu.** Biogāzes ražošana kopumā ir atbalstāma, tikai ar nosacījumu, ka tās saimniecības 70% apmērā veic ražošanu. Kā vienu no problēmām mēs redzam dubulto subsidēšanas sistēmu, jo tiek subsidēta, gan kukurūzas audzēšana, gan gala produkts un pie tam neadekvāti daudz. Līdz ar to graudu audzētājs zaudē konkurencē uz nomas zemi. Vienkārši jāmaina atbalsta kārtība, jo pati par sevi biogāze pie fermām būtu atbalstāma.

Kas atbildīgs? Par šo tēmu būtu jāizstrādā normatīvi Zemkopības ministrijai, lai izsekotu saimniecības, kuras tiešām saražo 70% lauksaimniecībā. Tā pat būtu jāpārskata kukurūzas subsidēšanas sistēmas, lai Latvijas laukos netiktu audzēta tikai kukurūza un ražota biogāze. Tā pat LAD vajadzētu sekot līdzī kādas kultūras tiek audzētas un vai saimniecības, kuras vēlas ražot biogāzi veic 70% lauksaimniecisko ražošanu.

Laiks? Šai sistēmas sakārtošanai, mēs dotu 3 gadus.

2. Meža zvēri un putni. Ļoti lielas galvassāpes lauksaimniekiem sagādā meža zvēri un putni. No meža iemītniekiem vislielākos postījumus nodara meža cūkas. Dzīvnieki uzrok sējumus, bet medniekiem ir sasietas rokas, lai palīdzētu zemniekiem, jo ir ļoti daudzi aizliedzoši likumi, attiecībā uz dzīvnieku šaušanu. Tāpat lielus postījumus nodara putni, sevišķi lielie putni kā, piemēram, dzērves. Lielam dzērviu baram nolaižoties laukā tiek izbrādāta labība un arī ļoti liela daļā nobirdināta zemē.

Kas atbildīgs? Šī problēma būtu jārisina valstiskā mērogā. Šajā jautājumā būtu jāsadarbojas Vides ministrijai ar Zemkopības ministriju. Vajadzētu atļaut iegādāties no Vides ministrijas līdzekļiem putnu biedētājus, jo pārsvarā jau putni katru gadu barojas vienās un tajās pašās vietās. Ļoti daudzos apvidos medniekiem ir atļauts izšaut mazāk dzīvniekus, nekā patiesībā būtu vajadzīgs, uzskatam, ka dzīvnieku skaits jāskatās kopā lielākā teritorijā,

nevis viena pagasta ietvaros. Uzskatam, ka vajadzētu atrast sistēmu, kā zemniekam atlīdzināt postījumus kādu 70%-100% apmērā, vēlams protams, ja zemnieks varētu pierādīt šos postījumus (fotogrāfijas, video, pēdu nospiedumi). Arī mednieku kolektīviem pašiem arī veikt lauku apsekošanu pret meža dzīvnieku postījumiem un kārtot papildus kvotas dzīvnieku šaušanai.

Laiks? Problēmas atrisināšanai mēs atvēlētu vienu kalendāro gadu. Uzskatam, ka meža zvēri un putni nav tikai graudaudzētāju problēma, bet arī visu zemnieku kopējā, jo meža cūkas mēdz iznīcināt arī sētos zālājus.

3. Kailgliemeži. No vietējām kailgliemežu sugām dārzos un lauksaimniecības zemēs ir sastopams raibais mīkstgliemezis *Deroceras reticulatum*. Šī dzīvnieka dzīves ilgums ir pāris mēneši, līdz ar to labvēlīgos apstākļos tas līdz vasaras otrai pusei ir spējīgs savairoties tā, ka spēj nodarīt jūtamu kaitējumu. Kailgliemeži mūsu graudaudzētājiem problēmas sagādāja rapša laukos, kur tika noēsti tiko izdīgušie rapši un lauki palika tukši.

Latvija draud kļūt par vēl vienu sugu bagātāka — bīstami rijīgo Spānijas kailgliemezi. Somijā šis ievazātais radījums jau kļuvis par draudu lauksaimniecībai, pērn Ālandu salās šie gliemji kādam zemniekam noēda visu zemeņu ražu. Zviedrijā tie iznīcina lopbarības graudaugus. Spānijas gliemis jau ieņēmis Skandināviju. „Norvēģijā šo gliemežu apkarošanai ir iztērēts daudz līdzekļu. Igaunijas Vides ministrija lūgusi paziņot par visiem valsts teritorijā atklātajiem svešajiem gliemežiem un iesaka iznīcināt tos sālsūdenī vai vārot. Dārzā tos var pievilināt ar rūgstošu alu, pēc tam atliek likvidēt. Austrijā un citur Eiropā audzē Indijas skrejpīles, kas šos gliemjus ēd ar lielu apetīti. To dabiskie ienaidnieki ir eži, cirši, kurmji, glodenes, skrejavaboles. Nu šis svešzemnieks sācis invāziju Latvijā. Spānijas kailgliemezis gadā izdēj 200 līdz 300 olu un spēj pie mums pārļaut pēdējo gadu siltās ziemas. Papildus augiem šis radījums ēd arī citu sugu gliemežus un pat savējos, īpaši beigtos un mirstošos, tāpēc iesaukts par nāves gliemi.

Kas atbildīgs? Uzskatam, ka šai problēmai pagaidām valstiskā mērogā nevajadzētu meklēt risinājumu. Šai problēmai pagaidām būtu jāpaliek katra lauksaimnieka ziņā, jo kā jau iepriekš minēju, tad gliemeži vairojas neapkoptos laukos. Valstiskā mērogā LAD vajadzētu sodīt neapstrādāto zemju saimniekus, kur izplatās nezāles un līdz ar to arī gliemeži. LAD vajadzētu arī pieņemt no zemniekiem ziņojumus, par to ka viņu tīrumos parādās šie gliemeži un meklēt risinājumus, vai šie gliemeži nāk no kaimiņa tīruma vai zemnieks pats vainojams. Šādus ziņojumus pieņemot varēs veidot statistikas datus un izlemt, kad tā jau būs ir valstiska problēma.

Laiks? LAD gada laikā vajadzētu sakārtot sistēmu, lai var pieņemt šāda veida ziņojumus un veidot statistikas datus. Tā pat arī vieglāk būtu sodīt saimniekus, kas neapkopj savus laukus un saņem subsīdijas.

4. Nezaļu izplatība. Mūsu biedrības biedrus satrauc rudzusrūnīgas un vējauzas izplatība. Uzskatām, ka šo nezaļu izplatība nopietni kaitē citām saimniecībām, kas nodarbojas ar graudaugu un rapšu audzēšanu, tādējādi samazinot šo saimniecību ražu, jo tīrumus pārņem šīs nezāles.

Kas atbildīgs? Biedrība „Lauksaimnieku apvienība” jau par šo problēmu informēja Valsts augu aizsardzības dienestu, kas kopā ar Zemkopības ministriju sadarbojoties veiks ierobežošanas programmas izstrādi. Bet vispirms Zemkopības ministrija ir nosūtījusi vēstuli Igaunijas un Somijas kolēģiem ar lūgumu sniegt informāciju par viņu valstī noteiktajiem vējauzas ierobežošanas pasākumiem. Mūsu biedru uzskats ir, ka LAD vajadzētu stingrāk kontrolēt nekoptos laukus. Ja lauki netiek apļauti, vai apstrādāti, tad uzskatām, ka subsīdijas jāatgriež 100% apmērā, vai jāpiemēro citādi soda veidi.

Laiks? Uzskatām, ka LAD sākot pieņemt ziņojumus par neapstrādātiem, laukiem, kas nodara postījumus citiem lauksaimniekiem problēmu varētu atrisināt gada laikā.

5. Dārgas sertificētu sējumu autortiesības. Daudzi graudaudzētāji vēlētos savus graudaugus sertificēt, bet šis process esot ļoti dārgs un pagaidām lauksaimniekiem neatmaksājoties. Uzskatām, ka valstij nebūs iespējams uzzināt faktiskās ražas lielumu, jo ne visa raža tiek pārdota likumīgi. Domāju, ka viena no iespējām, kā mazināt ēnu ekonomiku, būtu sēklas sertificēšanas iespēja lauksaimniekiem, bet šo iespēju dot izmantot bez maksas. Tā būtu vieglāk arī izsekot sējumiem un cik kvalitatīvi graudaugi izaugs. Tāpat arī subsidēt sēklu pircējus, kas pērk sertificētu sēklu.

Kas atbildīgs? Šai problēmai vajadzētu būt vienai no svarīgākajām valstiskā mērogā, kā tālākajā, tekstā minēs Valsts Priekuļu Selekcijas Institūta speciālistes, tad Latvijā trūkst sertificētas sēklas un tas nozīmē, ka ar katru gadu pasliktinās graudu kvalitāte. Šādas sēklas trūkums var beigties ar to, ka nebūs graudu no kuriem iegūt kvalitatīvus miltus, no kuriem cep maizi. Ievedot graudu sēklu no Eiropas Savienības, mēs iegūstam graudus, kas neatbilst mūsu laika zonai un graudi var slimot vai arī ražu zemnieki iegūs mazāku nekā cerēts.

Zemkopības ministrijai būtu jāatrod līdzekļi, lai zemniekam no savas kabatas nebūtu jāmaksā par savas ražas sertificēšanu, jo pagaidām zemnieki zaudē uz ienākumiem, salīdzinājumā ar tiem, kas nesertificē savu ražu, bet vajadzētu būt tieši otrādi. Par sertificētiem graudiem vajadzētu iegūt lielāku peļņu.

Laiks? šai problēmai mēs dotu 5 gadus, lai lauksaimnieki pārietu uz sertificētas sēklas audzēšanu.

6. Ēnu ekonomika. Šis faktors gan ietekmē daudzus lauksaimniekus, jo joprojām daudzi lauksaimnieki savu preci izvēlas pārdot, bez PVN un saņemt naudu uz rokas. Ievācot ziņas par to, kāda raža bijusi mūsu biedriem, diemžēl daudzi izvairījās no ziņu sniegšanas. Parasti ēnu ekonomikas ienākumi tiek slēpti ar nodokļu palīdzību. Galvenie veidi, kā Latvijā tiek apieti nodokļi, ir:

- likumu nepilnību izmantošana savā labā;
- „dubultā grāmatvedība”, kad viena uzskaitē ir faktisko izmaksu fiksēšanai, otra iesniegšanai kontrolējošām iestādēm;
- barters vai darījumi skaidrā naudā, kas bieži neparādās pārskatos un par kuriem netiek maksāti nodokļi;
- norēķini bez čekiem jeb pirkuma neregistrēšana kases aparātā;
- nelegālās ražotnes.

Kas atbildīgs? Mūsu biedri uzskata, ka VID un LAD varētu sadarboties un stingrāk sekot līdz pieteiktajām platībām, pārdotajai ražai ieņēmumi uz hektāru jāpalielina no 200LVL/ha uz 300LVL/ha. Tā pat, ja zemnieki varēs sertificēt sēklu arī tas dos iespēju labāk redzēt kāda raža novākta. Daļa darba jāveic arī Latvijas Valsts policijai, kurai jāapkaro spirta ražotnes, kas arī iepērk graudus bez papīriem.

Laiks? Laika posmu arī mēs dotu 5 gadus, jo darbs ir ļoti apjomīgs un grūts.

5. SPĒKĀ ESOŠO LIKUMU IETEKME UZ GRAUDAUDZĒTĀJIEM

2011.gada 20. septembrī valdība apstiprināja Zemkopības ministrijas izstrādātos Ministru kabineta (MK) noteikumus Grozījumi Ministru kabineta 2010.gada 27.aprīļa noteikumos Nr.403 “Kārtība, kādā piešķir valsts atbalstu apgrozāmo līdzekļu iegādei lauksaimniecības produkcijas ražošanai””.

Ar MK noteikumu grozījumiem esošajos noteikumos, ko paredz normatīvajos aktos noteiktā kārtībā atzītām lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvajām sabiedrībām iespēju pretendēt uz aizdevumu apgrozāmo līdzekļu iegādei, tiek iekļauta papildu norma par atbalstu lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvajām sabiedrībām graudkopības nozarē faktoringa pakalpojuma izmantošanai un tā termiņa ierobežojumu, nosakot, ka faktoringa gadījumā aizdevuma termiņš nav ilgāks sešiem mēnešiem.

Valsts atbalstu faktoringa pakalpojuma izmantošanai Hipotēku banka piešķir tikai lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvajām sabiedrībām graudkopības nozarē. Paredzams, ka šis jaunais finanšu instruments uzlabos lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvo sabiedrību iespējas iegūt resursus apgrozāmo līdzekļu nodrošinājumam, jo faktoringa gadījumā par nodrošinājumu kalpo debitoru parāds jeb sagaidāmā samaksa no pircējiem. Jāņem vērā arī, ka produkcija, par kuru tiek veikts faktoringa darījums, līdz norēķinu veikšanai no pircēja puses ir faktoringa sniedzēja īpašums. Faktoringa sniedzējs neuzņemas darbu ar līdzekļiem, kam ir īss izmantošanas termiņš. Taču tieši graudi ir tādi, kuri tiek tirgoti biržās un kurus var izmantot par nodrošinājumu.

Salīdzinot ar lauksaimniecības produktu ražotājiem, patlaban lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvajām sabiedrībām ir lielākas problēmas saņemt aizdevumu trūkstošā nodrošinājuma dēļ.

6. PAR GRAUDAUGU NOZARI ZIŅAS NO VALSTS PRIEKUĻU SELEKCIJAS INSTITŪTA

Uz jautājumiem atbildēja: Mg. Aina Kokare (rudzu selekcija)

1. Kādas rudzu sēkļu šķirnes ir vispopulārākās Latvijas lauksaimnieku vidū, un kādas rudzu šķirnes bija populāras 2009., 2010. un 2011. gadā?

Uz šo jautājumu ir ļoti grūti atbildēt, jo neviens statistiku par šķirņu audzēšanu neveic. Ir dažādi varianti ko zemnieki izvēlas:

- ko piedāvā dažādas firmas,
- kas tuvāk mājām,
- cik finansiāli var atļauties maksāt par sēkļu.

Ar to strādā firmas un dažādi kooperatīvi. Viņi parasti piedāvā minerālmēslus, pesticīdus un arī sēkļu, kura lielāko daļu ir ievesta. Situācija ar Latvijā izaudzēto sēkļu. Rudzu sēkļu lauku platības Latvijā ir ļoti mazas, pēc Valsts Augu aizsardzības dienesta informācijas.

Rudzu sēkļu lauku platības, ha				
Šķirne	2009. gads	2010. gads	2011. gads	Kategorija
Kaupo	27.83	7.86	8.3	B, PB
Kier	37.1	20	35	C
Matador		29.21	5.5	C
Kapitan			1.2	C
	64.93	57.07	50	

4. tab. Rudzu sēkļu lauku platības 2009. – 2011. gads, ha

Avots: Valsts augu aizsardzības dienests

2010. gadā tika sagatavotas 174 570 kg sertificētas rudzu sēklas (Valsts augu aizsardzības dienesta informācija). Ar to var apsēt aptuveni līdz 1000 ha. Mūsu valstī 2010. gadā rudzi auga 34 tūkstoši ha platībā. Tāpat lielākā platība tiek sēta ar sēkļu un tie ir apmēram (nevar apgalvot) 97%, kas tiek ievesta, vai sēj nesertificētu materiālu.

Ļoti mazas sēklaudzēšanas platības. Pilnībā mūsu valsts ir atkarīgi no ārzemju ražotāja, no viņu ražām un neražām. Negribas teikt, bet varam palikt bez maizes, jo šeit ir runa par sēkļu!!! (tā ir valsts politika)

Šķirnes (to ko redzam no piedāvājuma). No ievestajām šķirnēm dominē –hibrīdo rudzu šķirnes: tās iet tikai ražošanas sējumos, katru gadu sēklu jāpērk no jauna. Dod par 15 % augstāku ražu, salīdzinot ar populāciju šķirnēm, bet prasa intensīvu audzēšanas tehnoloģiju. Izsējas norma maza, sēkla ļoti dārga, tāpēc ir jādara viss lai tā atmaksātos. Populāciju rudzu šķirnes pārsvarā no Polijas un Vācijas.

2. Kādas rudzu šķirnes labāk audzē Eiropas Savienības valstīs?

Ļoti grūti atbildēt. Vācijā apmēram 60 % no platībām audzē hibrīdās šķirnes.

3. Kādas ir lielākās problēmas ar ko, Jūsaprāt, audzējot rudzus jāsakaras lauksaimniekiem?

Problēmas, (manā skatījumā):

- Galvenā - **ziemcietība** ja slikti pārziemo, tad cieš raža, vai vispār ir lauki jāpārsēj
 - a. Rudzi ļoti labi konkurē ar nezālēm, un to sējumos praktiski nav nepieciešams lietot herbicīdus, bet pie nosacījuma, ja sējums ir normāli pārziemojis un zelmenis ir biezs. Ja zelmenis ir izretināts, tad bez herbicīdiem neiztikt, jo saaugušās nezāles pie novākšanas var sadārdzināt kaltēšanas izmaksas.
 - b. Nākošā problēma retos sējumos un arī ar hibrīdo rudzu ienākšanu – melnie graudi.
- Graudu kvalitāte – kurai noteicošie ir laika apstākļi novākšanas laikā un šķirnes izturība pret sadīgšanu vārpās.

4. Ņemot vērā Latvijas klimatu, kuru no kultūrām ir visvieglāk izaudzēt?

Viena no vispietiecīgākajām, plastiskākajām graudaugu kultūrām, gan konvencionālajos, gan bioloģiskajos audzēšanas apstākļos. Labi cīnās ar nezālēm un rudzu saknes izdala vielas, kas bremzē nezāļu sēklu dīgšanu. Ļoti dziļa sakņu sistēma, sausās vasarās par ražu nebūtu jāsatraucas. Var iztikt bez fungicīdiem (lielu lomu šeit spēlē AAL izplatīju firmu reklāmas un pamudinājumi) un pašu zemnieku zināšanas un maka biežums. Jo jau no seniem laikiem Latvijā un arī citās gan Baltijas, gan Eiropas valstīs ir izveidojušās rudzu maizes cepšanas tradīcijas. Un iepriekšminētās problēmas ir bijušās vienmēr. Un mūsu klimats un arī augsnes, sevišķi Vidzemē un Latgalē un arī Kurzemē, ir piemērotas rudzu audzēšanai. Kvieši ir Zemgales labība.

Bet visu nosaka tirgus un zemnieks ir spiests līst no ādas ārā, lai liesajās smiltīs augsnēs (kas tieši piemērotas rudzu audzēšanai) izaudzētu labas kvalitātes kviešus, jo par tiem vairāk maksā un tos labāk pērk.

Uz jautājumiem atbildēja: Dr. Linda Legzdiņa (miežu selekcija)

1. Kādas miežu sēkļu šķirnes ir vispopulārākās Latvijas lauksaimnieku vidū. Kādas miežu šķirnes bija populāras 2009., 2010. un 2011. gadā?

Piemēram, sēklaudzēšanas sējumos pagājušajā gadā izplatītākās vasaras miežu šķirnes bija *Annabell, Abava, Publician, Gustav, Idumeja*.

2. Kādas miežu šķirnes labāk audzē Eiropas Savienības valstīs?

Tas pārāk plašs jautājums, katras valsts apstākļiem ir piemērotākas šķirnes, ko arī audzē, tā par visu Eiropu kopumā nez vai iespējams pateikt. Plašāk izplatītas noteikti ir intensīvā tipa šķirnes. Valstīs, kur attīstīta iesala ražošana noteikti pārsvarā ir alus miežu šķirnes, bet citās valstīs - lopbarības šķirnes. Bet lielās selekcijas firmas veido šķirnes orientētas uz plašiem audzēšanas apgabaliem, tāpēc iespējams, ka ir šķirnes, kas tiek audzētas diezgan daudzās ES valstīs.

3. Kādas ir lielākās problēmas ar ko Jūsaprāt audzējot miežus jāsaskaras lauksaimniekiem?

Konvencionālajā lauksaimniecībā, ja tiek nodrošināti atbilstoši audzēšanas apstākļi (augšne, agrotehnika), lielām problēmām nevajadzētu būt. Audzējot lopbarībai, kas Latvijā pašlaik ir dominējošais izmantošanas veids, nav noteiktu kvalitātes prasību, kam graudi varētu neatbilst. Atsevišķos gados un vietās problēmas varētu būt mitruma trūkums dīgšanas laikā, kā arī ražas novākšanas aizkavēšanās dēļ lietainiem laika apstākļiem, kam ieilgstot graudi var sadīgt vārpas; varētu teikt, ka ir tendence palielināties dažu slimību izpaltībai (miltrasa, tīklplankumainība). Bioloģiskajā l/s problēmas vairāk saistītas ar nezāļu izplatības ierobežošanu, barības vielu nepietiekamību - būtiski ir izvēlēties apstākļiem atbilstošas šķirnes, kas ar šīm problēmām labāk tiek galā.

4. Ņemot vērā Latvijas klimatu, ko Jūsaprāt no kultūrām ir visvieglāk izaudzēt?

Mūsu klimatā jau šķiet, ka ir tendence notikt izmaiņām... protams, atkarīgs no augšnes apstākļiem. Kviešus domāju, ka nebūs vieglāk. Mazprasīgākās varētu būt auzas, rudzi, tritikāle, tie arī varētu būt piemērotākas sugas bioloģiskajai lauksaimniecībai. Mieži no vasarājiem varētu būt, ka ir nedaudz prasīgāki par auzām.

5. Kādi pašlaik notiek jaunākie pētījumi graudu audzēšanā?

Tieši par audzēšanas pētījumiem kopumā grūti teikt. Mūsu institūts ir iesaistīts projektā par N mēslojuma normu noteikšanu; kā arī Valsts pētījumu programmas projektā, kas orientēts uz audzēšanas tehnoloģiju ietekmi uz veselībai nozīmīgiem savienojumiem tritikālei un miežiem (t.sk. kailgraudu miežiem). Viena no svarīgākajām pētījumu tēmām mums pašlaik saistīta ar selekcijas tehnoloģiju izstrādi šķirņu veidošanai videi draudzīgas saimniekošanas vajadzībām.

Uz jautājumiem atbildēja: Dr Arta Kronberga (tritikāles selekcija)

1. Kādas tritikāles sēkļu šķirnes ir vispopulārākās Latvijas lauksaimnieku vidū. Kādas rudzu tritikāles bija populāras 2009., 2010. un 2011. gadā?

Cultivo	NL
+Inpetto	NL
Lamberto	PL
Prego	PL
SW Falmoro	NL
+SW Talentro	NL
SW Valentino	NL
Vitalis	DE

5.tab. Latvijas augu šķirņu katalogā reģistrētas ziemas tritikāles šķirnes

Tā kā oficiālo statistikas datu par Latvijā audzētajām tritikāles šķirnēm nav, varu nosaukt tikai informāciju, ko esmu dzirdējusi. 2010.gadā tritikāle tika audzēta apmēram 13 tūkst ha platībā. Vislielākās platībās Latvijā tiek audzētas šķirnes *SW Falmoro*, *SW Valentino* un *Dinaro*. Šīs šķirnes arī tika vislielākās platībās audzētas iepriekšējos divus gadus. Šīm šķirnēm Latvijā ir arī vislielākās sēklaudzēšanas platības. Kopumā 2011.gadā sēklaudzēšana tika veikta 158.22 ha platībā, kas pietiek apmēram 2.5 tūkst ha apsēšanai. Pārējai sējplatībai tiek izmantota ievestā sēkla, kā arī daļa lauksaimnieku sēj nesertificētu sēkļu, bieži vien paši nezinot arī šķirnes nosaukumu. Tā kā Latvijā darbojas arī Eiropas augu šķirņu katalogs, tad tiek Latvijā ievestas šķirnes arī no šī kataloga, piemēram *Remiro*, *Gringo*, *Alecto* u.c., tomēr to audzēšanas platības nav zināmas.

2. Kādas tritikāles šķirnes labāk audzē Eiropas Savienības valstīs?

ES valstīs vadošās tritikāles audzēšanā ir Polija, Vācija, Francija. Tā kā katrā šajā valstī ir spēcīgi tritikāles selekcionāri, tad audzētais šķirņu klāsts ir diezgan liels un ir grūti nosaukt kādas vadošās šķirnes, bet katras valsts audzētāji vairāk tomēr audzē savā valstī veidotās šķirnes, kas labāk piemērotas vietējiem apstākļiem. Tritikāles selekcija un audzēšana tiek veikta arī pārējās Eiropas valstīs; Eiropā pārsvarā tritikāli audzē izmantošanai lopbarībā, bet tāpat tā tiek izmantota arī kā pārtikas izejviela, bioetanolu un biogāzes ražošanai.

3. Kādas ir lielākās problēmas, ar ko, audzējot tritikāles, jāsaskaras lauksaimniekiem?

Latvijā galvenās problēmas, audzējot tritikāli, ir sēklas materiāla trūkums, nepārbaudītu vietējos apstākļos šķirņu ieviešana, kā rezultātā var būt slikta ziemcietība. Ievestās šķirnes ir bieži neizturīgas pret graudu sadīgšanu vārpās, līdz ar to var ātri sākt dīgt.

4. Ņemot vērā Latvijas klimatu, ko Jūsprāt no kultūrām ir visvieglāk izaudzēt?

Domāju, ka visas nosauktās sugas vienlīdz labi ir piemērotas audzēšanai Latvijā (protams, ziemājiem ražas būs augstākas), tikai jāaudzē mūsu apstākļiem piemērotas šķirnes, kas nodrošina augstu ražu un graudu kvalitāti.

5. Kādā ziņā tritikāle atšķiras no citām graudaugu šķirnēm, kādi ir plusi un minusi audzēšanā?

Tritikāle labi aug Latvijas klimatā un tai ir augsts ražas potenciāls (izmēģinājumos bijis pat 12-15 t/ha). Labi aug bioloģiskajos audzēšanas apstākļos. Vēl salīdzinoši izturīga pret slimībām, piemēram, neinficējas ar melnplauku, mazāki ražas zudumi inficējoties ar lapu plankumainībām. Ļoti augsts cietes saturs graudos un spirta iznākums – līdz ar to ļoti vērtīga izejviela bioetanola ražošanai. Kvalitatīva lopbarības izejviela un var tikt izmantota pārtikā – brokastu pārslām, dažādu bezrauga mīklas izstrādājumu pagatavošanai. Atsevišķos gados var inficēties ar melnajiem graudiem, un jānodrošina savlaicīga novākšana, lai nesāk dīgt vārpās. Atsevišķos gados ir problēmas ar ziemcietību. Pieredze rāda ka selekcijas līnijas, kas veidotas Priekuļos ir ar augstāku izturību pret graudu sadīgšanu vārpās, un labu ziemcietību, kas pierāda vietējo šķirņu nepieciešamību.

Ziņojuma sagatavošanā izmantota: Centrālās Statistikas pārvaldes, Lauku atbalsta dienesta. Izmantota Zemkopības ministrijas iepriekšējo gadu graudu nozares ziņojumi. Graudu ražošanas sektora ekonomiskajam izvērtējumam izmantota informācija no centrālās statistikas pārvaldes. Savukārt graudu pārstrādes uzņēmumu un graudu kooperatīvu darbības ekonomiskajam izvērtējumam izmantota informācija no gada pārskatu bilancēm (SIA „LURSOFT” datu bāze). Importa un eksporta raksturojumā izmantota LAD datu bāze, bet graudu pasaules tirgus cenu :Tirgus un cenu informācijas uzglabāšanas datu bāze.

Informatīvā ziņojumā lietotie saīsinājumi

BM – LR Bērnu un ģimenes lietu ministrija

COMEXT – Eiropas Komisijas ārējās tirdzniecības informācijas datu bāze

CSP – Centrālā statistikas pārvalde

ELV – ekonomiskā lieluma vienība

EK – Eiropas Komisija

EKL – Eiropas Kopienas dibināšanas līgums

EM – LR Ekonomikas ministrija

ES – Eiropas Savienība

EUROSTAT – Eiropas Komisijas Statistikas aģentūra

FAO – Apvienoto Nāciju Pārtikas un lauksaimniecības organizācija

LAD – Lauku atbalsta dienests

LLKC – Latvijas Lauksaimniecības konsultāciju centrs

LTVC – Lauksaimniecība tirgus veicināšanas centrs

MK – Ministru kabinets

VID- Valsts ieņēmumu dienests

MLA – mazāk labvēlīgie apvidi